

UDK: 801.54:808.62+39
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 6/1988

Valentin Putanec

Zavod za jezik IFF, Zagreb

ETIMOLOŠKI PRINOSI:

3. *krilat*, 4. *nastačilo/stačilo/stačel/pustačelo*, 5. *vidulica/vidalica/vijulica/fidulica**

3 *krilat*

1. Velika uskrсна svijeća što se blagoslivlje na Veliku subotu zove se u dijalektu (Dubrovnik) *krilat*.

2. Ducange s.v. *cereus paschalis* (qui in Sabbato sancto Paschatis a diacono benedicatur) daje historijat običaja blagoslivljanja te svijeće. Himnu koja se pjeva prilikom blagoslivljanja *krilata* napisao je Prudentius (umro 405) a dopuštenje da se ta svijeća blagoslivlje po župama dao je papa Zozimus (417—418, porijeklom Grk). Himna ima naslov *Hymnus ad incensum lucernae*. Ennodius (umro 521) ima dvije varijante blagoslivljanja te svijeće (*benedictiones Cerei Paschalis*). U latinskim tekstovima srednjega i novoga vijeka zove se ta svijeća *cereus paschalis* i *cereus benedictus* (jer se *blagoslivlje* na Veliku subotu) te *facula baptismi* (cf. *Lexicon für Theologie u. Kirche* s. v. *Osterkerze*). Možemo, dakle, kazati da je običaj blagoslivljanja te svijeće na Veliku subotu vrlo star kršćanski običaj, vjerojatno još iz 2—3. vijeka naše ere, jer je Prudencije u 4. st. napisao himnu za običaj koji je postojao davno prije njega.

3. Vrlo je važan opis blagoslivljanja te svijeće koju nam daju misalni tekstovi. *Missale romanum* (uzimam izdanje iz Venecije, 1644, str. 156—165) nas obavještava da je najprije obavljen blagoslov vatre, zatim se blagoslivlje pet zrna tamjana, a zatim tek dolazi do blagoslova svijeće, i to tako da se na vrhu povećeg štapa nalaze tri svijeće *lojanice* (*candelae*) koje se pojedinačno pale na ulazu u crkvu, na sredini crkve i pred oltarom, pri čemu se pjevajući zabadaju blagoslovljena zrna tamjana u veliku svijeću voštanicu (*krilat*). Od latinskih tekstova koji će nas interesirati u našem proučavanju etimologije riječi *krilat* donosim sa str. 156—165:

— hic diaconus infigit quinque grana incensi benedicti in cereo in modum crucis;
— hic diaconus accendit cereum cum una ex tribus candelis in arundine positis;
— halat ter in aquam in modum crucis dicens... Hic sacerdos paululum demittit cereum in aquam et... dicit... Deinde extractum cereum de aqua, iterum profundius mergit... Postea cereum rursus de aqua extractum, tertio immergens usque ad fundum, altiori adhuc voce repetit...

* Za 1. i 2. cf. *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 13, 1987, 79—91.

4. Od običaja blagoslivljanja *krilata* navodi Glagoljski misal iz 1483 (»Čin v svetu sobotu«, str. 147) na str. 149, ovo:

— zdě prilipi teměň v sviću va obrazъ kr(i)ža;
— zde vazžetъ sviću bl(agoslove)nu.

Iz glagoljskog teksta, koji je prema latinskom opisu dosta skraćen, možemo zaključiti da u glagoljaša nije termin *krilat* nego *blagoslovljena svijeća*, tj. kalkiran je latinski izraz *cereus benedictus*.

5. Riječ *krilat* (pod 2. *krilat*) tumači P. Budmani (Dubrovčanin) u *AR* 5, str. 540. kao »velika i debela voštana svijeća što se svečano blagosivlja i upaljuje u bijelu subotu u katoličkoj crkvi, kod čega se u nju zabadaju velika zrna tamljana«. On kao potvrde donosi samo leksikografske potvrde iz Mikalje, Della Belle i Stullija. Nema drugih potvrda.

Najstarija je potvrda iz knjižice *Način koji se ima oblužiti u govorenju od mise* iz 1592, koja je pisana dubrovačkim dijalektom. Riječ *krilat* dolazi u tekstu gdje se nabrajaju boje koje se upotrebljavaju u crkvi kroz godišnje doba (»Od kolura od paramenta«): bijela, crljena, zelena, od paunaca, crna. Za *paunac* se veli: »služi paunac od 1. n. adventa do...uoči Božića...u ofičiju od bremena izvan vel. četvrtka u koji se uža bijelo, a vel. petak crno, izvan blagoslova od *krilata* na komu đakon sam blagoslivljajući ga, oblači bijelo, a kad ga svrši obuče se u paunaca« (cf. *Grada ŽAZU* 3, str. 64). Dakle, veli se da se đakon za vrijeme blagoslova *krilata* oblači u bijelu boju, a potom se opet, kada završi blagoslov *krilata*, oblači u paunac (plavo). Mikalja (1651) na str. 213. veli:

krilát svjeća (cereo) cereus, funale.

Della Bella 1728¹ i 1785² veli:

cero o cereo che si accende il sabbatto santo. cereus paschalis. krilát, -ta m.

Stulli (u talijanskom dijelu rječnika, 1810) veli:

cero candela grossa di cera, cero velika svjeća voštana, cereus. Per cereo pasquale che s'accende sabbato sancto, — krilát cereus pasqualis.

Stulli (u *Rječosložju*, 1806) veli:

krilát, -āta svjeća blagoslovljena u bjelu subotu, Del(la-Bella.) cereo, cereus paschalis, vox ecclesiastica (...).

Od rječnika treba dodati da je podatak iz Mikalje unio u svoj rječnik Vitezović (*Lexicon latino-illyricum*, 17. st., str. 215): funale baklja, zublja, debela svića, *krilat*.

Od dijalektalnih potvrda dolazi potvrda za Cavtat (»debela uskrсна svijeća koja stoji na lijevoj strani kraj oltara i užije se preko evanđelja«) iz *Zbornika za narodni život i običaje* 22, 1917, str. 316. i jedna potvrda Zorina (»*krilat* je uskrсна svijeća«), cf. *Spomenik SANU* 26, str. 11.

Iz potvrda koje smo donijeli izlazi da riječ *krilat* označuje upravo onu veliku svijeću koja se blagoslivlje na Veliku subotu, a o njoj smo govorili ovdje u t. 2, 3. i 4, s poviješću obreda blagoslivljanja te svijeće u katoličkoj crkvi.

6. Etimologiju riječi *krilat* obrađivali su dosada, koliko mi je poznato, samo Budmani (u *AR*) i P. Skok. Pero Budman je bio Dubrovčanin i dobro je poznao običaj blagoslivljanja *krilata*, a bio je i jedan od prvih lingvista koji je govorio o starodalmatskom jeziku, jeziku koji se govorio na našoj obali a možda i u unutrašnjosti Hrvatske prije dolaska Hrvata, a različan je od talijanskoga jezika i mletačkog dijalekta koji su se, jedan i drugi (talijanski i mletački) također govorili na našoj obali za vrijeme mletačke vlasti na Jadranu (10—19. st.). On ovako obrazlaže svoju etimologiju: »Radi ovijeh zrna što oko svijeće stoje nekako kao *krila*, moglo bi se

pomisliti da postaje od *krilo*, ali po nastavku *-at* jamačno je došla iz tuđega i po svoj prilici romanskoga jezika. Ipak ne poznajem ovakove romanske riječi. Može biti da je bila nekakva složena riječ u kojoj je prvi dio imao osnovu *cera*, a od ove je postalo *kri-*, vidi *kapula*, *kimak* (u tome slučaju viša je prilika da je isprva postalo *kril-*, vidi *krklo*, pa po pučkoj etimologiji *kril-*«, cf. *AR*, 5, 1898—1903, str. 540. On dakle misli ponajprije na reetimizaciju (pučku etimologiju) u vezi s vezivanjem u svijesti s našom riječi *krilo* »radi onijeh zrna što oko svijeće stoje nekako kao krila«, ali odmah zapaža i to da je akcenat *krilāt*, gen. *krilāta* pa veli da zbog tog akcenta treba misliti da se ipak u ovoj riječi krije neki aloglotem. Stoga zbog lat. riječi *cera* »vosak« pomišlja u vezi s refleksima za lat. *KI/GI* u romanizmima *kimak* i *kapula* (lat. *cimex*, *cepulla*) na neki *KE*-refleks za *cera*, dakle bi *kri-* u prvom dijelu bio refleks od *cera*, a zatim bi dolazilo i do reetimizacije u vezi s *krilo*. Od ove Budmanijeve etimologije najvažnije je ono što priča o reetimizaciji (pučkoj etimologiji) riječi *krilat* i naše riječi *krilo*. Sigurno je da takva reetimizacija može postojati čim se *krilat* našao u slavenskoj svijesti, neproziran etimološki. Ispravno je i njegovo upućivanje na razvoj guturala u starodalmatskom, jedino nije riječ o *cera* nego o *cereus*, što je posve druga riječ, a o njoj će biti govora i niže (t. 7.).

Petar Skok je mnogo pisao o starodalmatskom i o razvoju latinskih guturala u Dalmaciji i općenito na Balkanu. Riječ *krilat* u vezi s pitanjem guturala prvi put spominje u časopisu *Slavia* 10, 1931, 496 (cf. i Muljačić, *Rad JAZU* 327, 1962, 271). On tom prilikom ne obrazlaže etimologije riječi *krilat* u svim smjerovima, nego jednostavno veli da riječ dolazi od *cereus latus*, što bi imalo značiti da riječ smatra složenicom u kojoj drugi dio, pridjev *latus*, znači »širok«, čime bi se opravdavao opis te svijeće da je »debeli«. Nije našao nikakav drugi primjer za pojavu tog latinskog pridjeva na našoj obali. Jedino se vidi da je prihvatio Budmanijevu misao o tome da se u *kri-* nalazi vjerojatno refleks za latinski gutural u nepromijenjenom obliku (*k*, a ne *č*, ili *c*). Inače bi ta Skokova etimologija potpuno stajala, kada bi se mogla dokazati s bilo kojim starijim tekstom u kojem bi se ta svijeća nazivala *cereus latus* ili slično (*cero lato* u tal., npr.), ali takvog teksta nema. Izvođenje bi trebalo izvesti ovako: *cereus latus* > **cereulatu* > **cerlatu* > *krilāt* (s metatezom koja u načelu traje do 9. st. te s ikavskim refleksom *jata* koji se razvio sekundarno u romanskoj riječi). Skok je međutim tu svoju etimologiju u *ERHS* potpuno napustio, vjerojatno u vezi s kritikama koje su upućivali Maver i Bartoli (cf. Muljačić, *Rad JAZU* 327, 271—273). Uglavnom tu napušta tumačenje s pomoću složenice **cereulatu* i s. v. *čerarija* veli slijedeće: »Pridjev materije na *-eus* poimeničen u m. r. lat. *cereus* »candella di cera« (*uskrsni*) *cerej* = *cereo*, gen. *-a* (Prčani) < tal. *cereo* »voštana svijeća«. Upor. krč.-rom. *čir*. Učena crkvena riječ. Ta se svijeća zove u Dubrovniku *krilāt*, gen. *-āta* m. (Mikalja, Stulić) »*cereus paschalis*, velika debela voštana svijeća što se svečano blagosilja i upaljuje na bijelu subotu (u nju se zabadaju zrnca tamljana)«. Budmani je već naslućivao u slogu *kri-* dalmatoromanski refleks za *cera* sa *c* > *k* kao u *kapula*, *kimak*. Bit će od vlat pl. (*festum*) *cēreōrum*, disimilacija *r — r > r — l*, upor. za plural *kandelora*. Glede *cereo-* > drom. *kri-* upor. krč.-rom. **cereseu* > *kris*. Dočetak *-at* potječe od unakrštenja sa *kērostat* m (16. v., Dubrovnik) pored *kērostat*, gen. *-aca* (Vuk, Mikalja) »svijećnjak za domaću upotrebu, čirak, kandilijer«. To je grčka složenica *κηροστάτης* > lat. pl. *cerostāta*; *kērostat*, gen. *kērosca* je upravo deminutiv na *-ec* > *-ac* *kerostatēc*, jer su *kerostati* manji od *kandilijera*. Budmani je već ispravno vidio kad je tvrdio da je i *kerostat* dalmatoromanski refleks, a ne grecizam jer ne pokazuje *č* mjesto *k* pred *e* kako je u *čiler*, *čelija* itd.;

krilat se može tumačiti i kao sintagma *cereorum cerostata*, stegnuto haploglijom...«. Prvo i prvo, vidimo da Skok u ovoj natuknici potpuno zaobilazi svoju nekadanju etimologiju (*cereus latus*) i ne spominje je, ni ne kaže zašto sada ne valja. Bit će ipak da Skok nije kriv za tu situaciju, nego se radi o zaboravljivosti. Osobno sam ga, dok sam s njime surađivao na njegovu *ERHS*, upozoravao da bi i njegove etimologije trebalo »bacati« na listiće e da bi se našle na dotičnom mjestu u građi kada se bude obrađivala neka etimologija. On je toliko bio siguran u svoje pamćenje da mi je odgovorio da to nije potrebno jer da će on lako nađoći na te svoje etimologije i na pravom mjestu ih se dosjetiti. Čini mi se da se u slučaju *krilata* radi upravo o takvoj jednoj etimologiji koje se autor nije dosjetio u pravi čas. Nova etimologija, koju je sada autor dao, upravo je dvostruka. Prva je *festum cereorum*, presumirano po ugledu na *festum candelarum* (od čega elipsom dolazi *kandelora*), s elipsom **cereorum* > **cereor* i, disimilacijom sonanata, **cereol* pa, naslanjanjem na *kerostat*, **cereolat* > **cerlat* > *krilat*. Druga je etimologija **cereorum cerostata* pa odatle **cereolat* i ostalo (Skok tu drugu etimologiju ne izrađuje u detalje). Jedna i druga etimologija hramlju u tome što pretpostavljaju da se radi o *blagdanu svijeća* (*festum cereorum*), a to nije *blagdan svijeća voštanica* nego bi se, ako bi se htjelo već govoriti o blagdanu, trebalo reći da se radi o *blagdanu svijeće voštanice*, a ne o više svijeća voštanica. Radi se o tome da se toga dana blagoslovlje jedna debela visoka svijeća (zanimljivo je kako se opisuje ta svijeća u jednom latinskom misalu iz 15. st.: u *Missale cathedralis salzburgensis*, saec. XV, cf. Rado P., *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae*, Budapest 1947, str. 140—141, veli se za tu svijeću *cereus magnus* a i *duo cerei staturam hominis habentes*). Ona predstavlja Krista, a upaljivanje te svijeće je izvedeno s tri svijeće lojanice. Zbog te situacije i kompliciranosti izvođenja, a i zbog toga što je nađen termin koji može osvijetliti etimologiju te riječi, smatram da i te dvije etimologije riječi *krilat* treba odbaciti. O tom ćemo terminu s našeg terena govoriti ovdje u t. 8, ali ćemo prije toga nešto reći o grecizmima koji se ovdje spominju.

7. Grčka riječ κηρός »vosak« kao i lat. *cera* »vosak« po porijeklu su neka »mediteranska« riječ (H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1960, s. v.). Frisk misli da je grč. riječ u latinskom posuđena te da je dobila -a prema sličnim riječima (mocijom) *tabella*, *creta*. Sigurno je ipak da je latinska riječ mogla nezavisno od grčkoga doći iz istoga mediteranskoga supstrata. Od tog termina za vosak dolazi izvedenica grč. κηρών, gen. -ωνος »voštana svijeća, voštana baklja« te lat. *cereus* adj. i m. »voštana svijeća, voštana baklja«, u Cicerona *imago*, *effigies cerea*, Horacija *campus cereus* »tablica za pisanje«, *castra cerea* »saće«, Vergilija *cellae cereae* »isto«. Imenica *cereus* »voštana svijeća, voštana baklja« zasvjedočena je od vremena Cicerona pa dalje. Lat. riječ dala je u tal. dva oblika: *cerio* »voštanica« i *cero* (načinjena prema pl. *cerii* > *ceri* pa *cero*) »velika voštanica«, dijalektalno Abbruzzi *ceriè* »uskrsna svijeća«, Kalabrija *ciliu*, Sicilija *ciliu* »svijeća blagoslovljena na Veliku subotu«, preneseno »visok, mršav mladić«, i sl. (cf. Battisti-Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, 1950—57, s. v.). Vidimo da je značenje »uskrsna svijeća, krilat« imala ova riječ i bez ikakva dodatka (*cereus paschalis*, *cereus benedictus*, v. t. 2, citirani Ducangeov tekst). U furlanskome također *ceri pascal* ali i samo *ceri* »cero pasquale« (Pirona), dok u Selle (P. Sella, *Glossario latino-italiano*, Vatikan 1964) nema sintagme (*cereus pasqualis*) ali ima također monoleksem *cereus* : *candelas*, *doplerios et cereos* (1319, Verona). Dakle, monoleksem će biti pučka riječ dok bi sintagma bila specijaliziranje značenja prema općoj riječi. U starodalmatskom je

prema tzv. sekundarnom *cie-* dobivano od *cereu čir* (cf. M. G. Bartoli, *Das Dalmatische*, 2, 376—377). Dakle, veljotski *čir* pokazuje sekundarnu palatalizaciju, dok bi *kerostat* i naš *krilat* pokazivao prvotni nepromijenjeni refleks za gutural (*ce-* > *ke-*), tj. posuđene su vrlo rano, a kako je ovaj obred uveden svakako prije 4. st. (v. t. 2 ovdje), riječ od koje potječe *krilat*, ako je prema *cereu-*, potječe iz 5—6. st. naše ere.

8. Spomenuli smo termine za tu svijeću *cereus paschalis*, *facula baptismi* i *cereus benedictus*, u glagoljaša *sviça blagoslovena* (ovo prema trećem latinskom izrazu). Nešto kasnije javlja se potvrda iz Bačića (1732, cf. *AR* 19, 884) *uskršnja sviça* što je prijevod prema latinskom terminu *cereus paschalis*. Ali ima u nas još jedna varijanta tog termina, a to je *cereus laudum*. Nju bilježi *Lexicon latinitatis mediæ aevi Jugoslaviae*, i to na dva mjesta, prvi put na str. 207. gdje se kaže da je to *cereus qui accenditur cum in officio laudes canuntur*, što neće biti točno; bolje bi bilo da je bilo rečeno da se radi o svijeći koja se svečano pali na Veliku subotu, jer se u drugim obredima ta svijeća ne spominje, dakle (v. t. 9): »*cereus magnus qui benedicatur Sabbato Sancto in officio benedictionis cerei paschalis, »laudes« dicto*«. Ona je simbol uskrslog Krista, a taj se obred izvodi samo jednom u godini, o Uskrsu. Iz citata koji navodi *Lexicon* vidi se da se radi o daru koji je glavarica benediktinki Čika poklonila svom samostanu u Zadru (*CD* 1, 103: *duo ymnaria, unum matutinale, cereum laudum pro X et octo solidis, in candelis candeolisque ac arcella maiori X solidos dedi. Haec ego Cicca... apposui nostro monasterio sancte Mariae*). Na strani 207. *Lexicon* veli se da je tekst iz 13. stoljeća, a na strani 645. ispravno se kaže da je tekst iz 1066. Nema nikakve sumnje da se ovdje radi o svijeći zvanoj *krilat* to više što se u popisu darova posebno spominju *candelae* i *candeoli*, a to će pokazati i etimologija koju ćemo niže izvesti.

9. Problem je samo u tome zašto se ovdje *krilat* zove *cereus laudum*. Tekst (latinski) koji prati ovaj obred zove se *hymnus* (v. gore 1) pa je potrebno istražiti zašto bi se zvao *cereus laudum*. Gore smo kazali da se u latinskim tekstovima zove *cereus paschalis*, *facula baptismi* i *cereus benedictus* (jer je i »uskrsni« i »blagoslovljen«), ali nigdje u konzultiranim latinskim izvorima (Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, Padova 1930, ss., A. Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Strassbourg 1954, A. Souter, *A Glossary of Later Latin to 600 A. D.*, Oxford 1957) ne nalazimo taj termin. Ali ga nalazimo u grčkim izvorima srednjega vijeka (cf. E. A. Sophokles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Period*, New York-Leipzig 1904): u grčkom se ritualu tako zove, naime u pl. ἑγκώμια = *laudes*, tropar što se pjeva na Veliku subotu prije podne (Sophokles, o. c., 418). Stoga moramo zaključiti da se u našem izrazu *cereus laudum* krije kalk za grčki izraz ἑγκώμια koji smo citirali. Taj je izraz iz vremena grčke liturgije na našoj obali. Zna se da se upravo u Zadru liturgija na grčkom jeziku sačuvala do godine 1198 (cf. *Codex diplomaticus* 2, 289—290). Dakako, taj je termin postojao u Zadru, pa i u Dubrovniku, već u ranom srednjem vijeku pa se zadržao i do 1066. kada je zabilježen. Riječ *laus* spominje se doduše i u tekstu himna koji se pjeva (*cerei huius laudem implere perficiat /Deus/*), ali je sigurno da se u terminu *cereus laudum* (u pl.) krije kalk za grčki termin ἑγκώμια (pl.). Da bismo dobili našu riječ *krilat* moramo prema tome pretpostaviti ovaj slijed promjena: *cereu(s) laudu(m)* ili *cereu(s) laud(is)* > **cerlaud* > **cerlad* > **cerlat* > **krèlat* > *krilāt*. Za desonorizaciju krajnjega zvučnoga konzonanta imamo potvrda u starodalmatskom: *taggi* > *trič*, *giogo* (*jocus*) > *žauk*, *modo* > *mut* (cf. M. V. Bartoli, *Das Dalmatische* 2, str. 236, 364, 365, 377). Prema tome, to je pojava iz starodalmatskoga. Pojava pak prijelaza *AU* > *A* zasvjedočena je u romanizmima tipa *encaustum* > *jingastar*, *centaurea* > *čantara* (cf. u Putanec, *Filologija* 6, 1970,

str. 161; u starodalmatskom *AU* ostaje, cf. M. G. Bartoli, *Das Dalmatische* 2, 333—339). Prema tome, to je pojava u slavenskom sistemu kod preuzimanja romanizma u hrvatski jezik. Slavenska je pojava i metateza likvida (*cer-* > *kri-*), a očuvanje guturalnog izgovora je poznata pojava u romanizmima najranijeg vremena (tip *kimak* < *cimice*, *kapula* < *cepulla*).

Akcentat je u složenici prvotno bio na dugom krajnjem *a* (**cerlāt* > *krilāt*) pa je u našem jeziku pomaknut naprijed, s time da je ostala zanaglasna dužina na krajnjem slogu: *krilāt*. Reetimizacija u vezi s riječju *krilo*, o kojoj je govorio P. Budmani, posve je na mjestu: kada je riječ postala etimološki neprozirna, ona se u svijesti govornika veže s najbližim riječima koje postoje u svijesti na raspolaganju za etimiziranje, osobito ako postoji i neko obrazloženje u vezi s referentom. Ona zrna tamjana što se zabadaju u tu svijeću za vrijeme obreda činila su se kao neka *krilca* na tako velikoj i debeloj svijeći pa odatle dolazi da se etimizira »svijeća koja ima *krila*«. To je P. Budmani dobro protumačio. Završno možemo kazati da ostaje naslućivanje P. Budmanija i P. Skoka da se u prvom dijelu složenice krije guturalni refleks za lat. *cer-* (*krilāt*), dok bi prema našem mišljenju otpale etimologije *cereus latus*, *festum cereorum* i *cereorum cerostata*, a ostaje jedino etimologija *cereus laudum* obrazložena stvarnošću i činjenicom da se radi o latinskom kalku prema grčkom sigurnom terminu (ἐγκώμια pl. = *laudes*)*. Možemo još dodati, budući da se u grčkom i na našoj obali (Dubrovnik, Zadar) našao termin ἐγκώμια i, u latinskom prijevodu, *laudes*, da je taj termin morao postojati u vrijeme ranog kršćanstva od Carigrada sve do Ravenne čitavo vrijeme vladavine Bizanta na našoj obali i u sjevernoj Italiji.

4 nastaćilo/staćilo/staćel/pustaćelo

1. Otkada je godine 1930. Marijan Stojković u *Zborniku za narodni život i običaje* (sv. 27) pod naslovom *Nastaćilo, staćilo, svatovski član* (str. 82—84) objavio svoju etimologiju tog folklornog termina, nije se pojavio nikakav poseban prilog za njegovu etimologiju. Petar Skok je tu etimologiju prihvatio i pokušao je podržati rastumačivši kakve je sve oblike imao prilog *dosta* koji je prema spomenutoj etimologiji bio u osnovi tog termina, u praslavensko i južnoslavensko doba.

2. Evo najprije etimologije M. Stojkovića:

»Od dvaju oblika *nastaćilo* i *staćilo* bit će prvotniji *nastaćilo* a po rečenom mogao bi dolaziti od glagola *nastaćiti* = *nadostaćiti* (u Osijeku), znači dosta nabaviti. »Ne možeš mu *nadostaćiti*« (kad tko mnogo troši ili jede). — *nastaćiti* (u dovoljnoj množini nabaviti) samo u Popovićevoj rječniku; riječ je zabilježio i J. Bošković: ne mogu da *nastaćim* koliko treba (Akademijin Rječnik). Riječ dolazi i u ruskom jeziku: *staćits* (južnozap.) ili *staćats* (biti u dovoljnoj množini), *nastaćivat* (*nastaćits*, *nastaćats*) znači: koga čim snabdjeti dovoljno (južno-zap.). »Slava Bogu, u vas vsego *staćivaet*.«" (cf. *Zbornik za narodni život i običaje*, 27, sv. 1, 83—84).

* Skokova prva etimologija bi se mogla lijepo braniti kad bi postojao pridjev (lat.) *latus* u značenju »velik«. Ja sam jedno vrijeme mislio i na lat. *lautus* (part. pass. od *lavio*, *lavare*) jer se ta svijeća prilikom samoga obreda tri puta uranja u vodu (v. naprijed t. 3) pa bi se time opravdavala veza s »pranjem« (mogla je doduše i postojati u romanskoj svijesti reetimizacija s *lavare*, slično što je u nas postojala ista reetimizacija s *krila*), ali sam tu etimologiju morao napustiti u vezi s činjenicom da se radi o latinskom kalku za grčki termin.

Petar Skok (*Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 3, str. 245) veli ovako: »Sinkopa *dosta*, *dosti* pretpostavlja postojanje prijevoja u imenici **sōtō* f. pored pridjeva **sōtō*. Kao dokaz za postojanje tog prijevoja služi i svatovski termin *nadostačilo* = *nastačilo* m (Istra) »svatovski starješina«, od *nastačiti* = *nadostačiti*, -im (Vuk, Osijek) »dobro nabaviti«. Postoji još sa krivim *ć* mjesto *č* *stačilo* m., u istom značenju, u Belostenca *stačilo*, u Fortisa *stačeo*, Lovrića *stačel*». Dakle, Skok se potpuno složio s ovom Stojkovićevom etimologijom premda se odmah može istaći da ni on nije izveo dublju morfološku analizu jezičnog materijala koji nalazimo u svim potvrđenim varijantama ovog termina. Stoga ću pokušati u ovom članku na osnovi svih varijanata i prostorne proširenosti tog termina dati kritiku dosadašnje etimologije i predložiti svoje rješenje za njegovu etimologiju.

3. Varijante su tog termina zaista mnogobrojne i raznovrsne. One se svode uglavnom na pet oblika: a. završetak -*el*, b. završetak -*ilo*, c. preinaka završetka s -*ela/-ala*, d. prefigurano *na-*, e. neobično prefigurano s *pusta-*.

Evo ih popisanih, s navedenim potvrđenim značenjima:

- a. -*el*: Fortis (1774) piše *stacheo* (*stačel* ili *stačel*, s vokalizacijom krajnjega -*l*), a to Lovrić (1776) piše *stachiel* (*stačel*) »vojvoda pirnoga društva«, što je sve potvrđeno i u narodnom govoru u Poljicima u obliku *stačel* (cf. *Zbornik za narodni život i običaje* 10, str. 72), gdje postoji i oblik *stačembaš*, što će biti upravo složenica s tur. -*baš* »glava, glavar« od **stačel*-*baša*: *stačeli* ili *stačembaši* su svatovi bez časti (cf. *AR* 16, str. 333). U Poljicima je značenje dosta izmijenjeno: kad svatovi idu po djevojku, najprije ide *provinac*, za njim *barjaktar* pa *stari svat*, a zatim *stačeli* (više ih je). Čini se da bi *provinac* bio »mladoženjim kum« a *stačeli* su »bez časti«, ali mora da su u svatovima vršili ipak neku službu kad su čak imali i glavara (nabava vina, raspored gostiju i sl.).
- b. -*ilo*: najstarija je potvrda iz Belostenca (1740) u hrv.-lat. dijelu rječnika s. v. *dever*, s 2. značenjem u liku *dever svadbeni* = (dalmatice) *stačilo pirovni*, što drugdje (»okol morja«) imenuju *kum* (svadbeni). Isti Belostenec ni s. v. *pronubus*, ni s. v. *auspex*, ni s. v. *paranympus* (lat. sinonimi za hrv. riječ) ne spominje taj dalmatinizam nego pod tim lat. natuknicama donosi samo *vođa* ili *glavar svadbeni* te *dever svadbeni*. Odatle možemo zaključiti da je u Belostenca *stačilo* ušlo tek kod izrade hrv.-lat. registra, tj. možemo zaključiti da je taj umetak unio doradivač Belostenčeva rječnika J. Orlović. To ujedno dokazuje da taj termin nije bio poznat u krajevima Hrvatske, Slavonije i Like nego da se radi o sigurnom dalmatinizmu u hrvatskom jeziku odnosno u hrvatskim dijalektima. Mažuranić u *Prinosima* prenosi potvrdu iz Belostenca (*stačilo pirovni*) bez ikakva komentara.
- c. -*ela/-ala*. Ti su oblici nastali, vjerojatno mocijom (v. dolje 7), od oblika -*el*, a -*ala* palatalizacijom od -*ela* iza palatala *č/ć*. Govori se u Knjinskoj krajini *stačela* m. »momkov otac, svekar« (cf. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd 1930, str. 233) a odatle i *stačala* uz *stačela*, kod bačkih Bunjevaca (idem, ib.), što bi upućivalo na morlačko porijeklo Bunjevaca. Riječ je dakle u tom obliku putovala s Bunjvcima na sjever, u današnju njihovu postojbinu.
- d. prefiks *na-*: najstarija je potvrda iz Valvazora (1689) *nastačilo* »pomagač starješini (na svadbi)«, s podatkom da se govori u Istri. Taj se oblik veže uz oblik *na -ilo* (v. gore b). Kasnije se ne javlja.

- e. prefigurano *pusta-*: *pustačelo* m. govori se u Turjacima kod Sinja (cf. Erdeljano-
vić, o. c., str. 223). Potvrđen je taj oblik samo jednom, i to sa značenjem koje
ima gore spomenuti oblik *stačela* (v. gore c).

4. Na osnovi gornjeg prikaza varijanata tog termina izlazi da se radi o južno-
slavenskom balkanizmu, a ne o nekoj riječi koja bi bila zajednička drugim slavinama,
na Istoku i na Zapadu. I to ne radi se o balkanizmu koji bi bio proširen po čitavom
slavenskom Balkanu, nego o balkanizmu koji je upravo samo dalmatinizam što se
susreće oko Splita, u Poljicima, u Morlakiji. Odatle taj termin dolazi u Vojvodinu
u Bunjevacu te u Istru, oba puta seljenjem pučanstva, a tako je došao i *stačilo* u
Gradišće (cf. Kurelac, *Jačke* str. 195). Te činjenice sigurno upućuju na to da se
može raditi i o aloglotemu (supstrat ili adstrat).

5. Značenje je tog termina drugdje uglavnom u *svadbeni djever*, *ručni djever*,
svadbeni kum, tj. radi se o prijatelju mladoženje koji prilikom svadbe i vjenčanja
ima određenu ulogu u vođenju poslova. U Kninu je to i »momkov otac, svekar«
koji vrši valjda po običaju i te poslove. U Istri: »pomagač starješini (na svadbi)«.
U Lovrića: »vojvoda pirnoga društva«, što bi odgovaralo *fendrihu* u sjevernoj Hrvat-
skoj (tako Prigorje, Krašić, riječ dolazi od njem. *Fähnrich* »zastavnik«). U Poljicima
ih ima više jer su raznim svatovskim časnicima namijenjeni pojedini poslovi. Uglav-
nom, radi se uvijek o nekim nadzornicima nad poslovima koje im povjeri mladože-
nja ili njegovi roditelji. U drugim krajevima *kumove* ima i jedna i druga strana
mladenaca.

6. Predložena etimologija (v. gore 2) polazi od *nastačiti/nadostačiti*, odatle
nastačilo, a upravo je taj oblik najslabije potvrđen (Istra), kao i *nastačiti* (Popović)
u kraju gdje može biti i rusizam (iz slavenosrpskoga). Osim toga postoji i problem
sufiksa *-ilo* u tom terminu: sufix *-ilo* služi za oznaku naprava (instrumenata) i
stanja (cf. Maretić, *Gramatika*³ str. 332, 348—349, usp. i S. Babić, *Tvorba riječi*
u hrvatskom književnom jeziku, Zagreb 1986, str. 906, 928, 960), a *-alo* može biti i
za mušku osobu, ali je tu prijenos pejoracijom iz sufixa *-alo* za naprave (*gudalo*,
glazbalo, pa *klepetalo* o napravi i čovjeku, a zatim i *blebetalo*, *zanovijetalo*). Dakle,
mala je vjerojatnost da se u varijanti sa *-ilo* radi o prvotnoj našoj tvorbi od *nastačiti*.
Oblik *nastačilo* u Istri mogao je nastati nekom interferencijom od *stačilo* i *na-* iz
nekeg prefiguriranog glagola (*nabaviti*, *nastupiti*, *nabaciti*, *nametati* i sl.). Kada bi
oblici *nastačilo* i drugi bili južnoslavenski folklorni termin, čudno bi bilo da se ne
nađe bilo gdje drugdje na našem terenu nego kao što smo kazali, samo na uskom
terenu u Dalmaciji.

7. Ako *-ilo* nije prvotni sufix ni u *nastačilo* ni u *stačilo*, moramo zaključiti da
je prvotniji oblik *stačel* gdje je sekundarno dobiveno *-il/-ilo* (dakle ne obrnuto:
-il/-ilo > *-el*). Varijanta *pustačelo* (Sini) sa *-elo* upućuje nas na to da bi se u *-elo* i
-el moglo raditi o romanskom sufixu *-ellu(s)*. Taj latinski sufix (*-ellu* i složeno
-cellu) dao je dva oblika u starodalmatskom: *-el* (*Munčel*, *Kampelje* < **monticellu*,
**campellu*, cf. Skok, *Slavenstvo i romanstvo*, str. 26—27) i *-al/-ial* (*aňal* < *anello*,
karvial < *cervellu*, *ščala* < *astella*, cf. M. G Bartoli, *Das Dalmatische* 2, str 377,
386, 415). Stariji je, dakle, oblik termin sa *-el/-ela* a kasniji je sa *-al/-ala* (cf. Skok,
Slavenstvo i romanstvo, str. 27), tj. ako bi u *stačel* bio romanski sufix *-ellu*, riječ
sa *-el* bi bila iz skupine prvotnih starodalmatizama u našem jeziku (za *-čala* u
stačala, budući da imamo i paralelni *stačela*, moramo uzeti da se radi o utjecaju
palatala a ne o novijem starodalmatizmu, o tipu **basilicella* > *bazalčala*). P. Skoku

tip *Muncel* (cf. *Romanstvo i slavenstvo*, ib.) dokazuje da su se Hrvati na Krk doselili prije nego se stao razvijati krčko-romanski (noviji starodalmatski). I u onomastici se *-ellu* sačuvao u starijem obliku u etniku *Bokelj*, koje se tumači od *Bocca (di Cattaro)* i suf. *-ellu* (cf. Skok, *Etimologijski rječnik hrv. ili srp. jezika* 1, 490; jednom i *Raguželi* iz 1776, cf. D. Raguž u *Četrta jugoslovenska onomastična konferenca*, Ljubljana 1981, str. 451). Prema tome, završetak *-el* u *stačel* može biti romanskog porijekla. A što bi onda bio osnovni dio u tom terminu? Iz semantike tog termina izlazi da se radi o nadzorniku, nadziratelju (v. gore 5). A upravo u grčkom jeziku imamo riječ *ἐπιστάτης* sa značenjem »nadzornik«. Da se taj grecizam nalazio vrlo rano kao posuđenica na Balkanu, dokaz je arumunjski, gdje se sačuvao arom. *epistat* »surveillant« (cf. T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromîn*, Bukurešt 1963, str. 441). Dakle, mogao je postojati i u doba prije i poslije dolaska Hrvata u Dalmaciju u vrijeme grčkih enklava na našem priobalju i na našim otocima, a naročito u vrijeme Bizanta od 4. do 10. stoljeća.

Stoga bi valjalo izvoditi *stačel* od **epistatellu* na koji svojim *pu-* dobro podsjeća *pustacelo* a koji je nekada trebao glasiti **pistatellu* te je kasnije i dalje kraćeno u *stačel*. Moramo zaključiti, dakle, da je u starodalmatskom romanskom postojao svadbeni termin **epistatellu* koji Hrvati, kada dolaze u Dalmaciji u dodir s romanskom kulturom, uzimaju u liku *stačel*, gdje je *-ellu* dalo *-iellu* te palataliziralo *t* u *ć* (za sličnu palatalizaciju usp. *astella* > *ščala*, cf. Bartoli, *Das Dalmatische* 2, 415).

Sve ostale oblike treba izvoditi kao interferenciju i reetimizaciju u hrvatskoj jezičnoj svijesti: sufix *-ilo*, *stačel* ∞ *stačiti* > *nastačiti* > *nastačilo*. U obliku *pustacelo* moglo je doći do interferencije sa *pustosvat* koji također označuje vrstu svatovaca (bez službe) a sačuvan je i u ruskom. Za *stačela/stačala* kazali smo da se radi o mociji sa (svatovski) *starješina*, *vojvoda*, *starosta* (i sl.).

8. Opći bi zaključak bio da se u ovom folkdornom terminu radi o starodalmatskom grecizmu koji su Hrvati preuzeli od supstrata i kasnije ga preinačivali na osnovi svoga jezičnog materijala (reetimizacija i sl.).

5 vidulica/vidalica/vijulica/fidulica

1. Godine 1842. objavio je Bakranin G. Susanić u članku *Ženitbeni običaji u hrvatskom primorju okolo Bakra* (*Kolo* 1, str. 65), govoreći o riječima *sopac*, *sopele*, *mišac*, *mišnjice*, *tororo*, *cindrica* (*tamburica*), i ovo o riječi *vidulica*: »Na kućnih tancih tanca se također po vidulicah (dvojnicah) i taninejkanju, ili taninajkanju. Drugog muzikalnog oruđa ne poznam izvan gusle, uz koju se samo pjeva«. Radi se o malom duhačkom instrumentu koji ima dva para paralelnog i spojenog cjevišta na koji se usnama puše i tako proizvodi zvuk. Profesor Milovan Gavazzi, koji se čitav život bavi narodnim umotvorinama, upozorio me je na još neke potvrde o tom terminu (ovdje mu od srca zahvaljujem na usluzi) pa ih ovdje donosim:

a. *vidulica*: *vidulicu*, uz *vijulica* i *vidalica* za isti instrument, spominje Kuhač u *Radu ŽAZU* 45, 1878, str. 9. i 48, s time da naznačuje da se ti oblici govore u Hrvatskom primorju.

b. *vidalica*: taj oblik donosi za Istru I. Ivančan u knjizi *Istarski narodni plesovi* (Zagreb 1963, str. 27). Spominje ga za Istru i Valvazor u djelu *Die Ehre des Herzogsthums Krain* (1689, str. 334), i to je i najstarija potvrda za taj termin (u obliku *vidalica*).

- c. *vidulice* f. pl.: taj oblik donosi Žic za Vrbnik (cf. *Zbornik za narodni život i običaje* 15, str. 201. i sl.).
- d. *vijulica*: taj se oblik spominje samo u Kuhačevu radu (v. gore a).

Iz tih potvrda možemo zaključiti da se radi o instrumentu koji se drugdje zove *dvojnica* te da se taj termin susreće samo na uskom hrvatskom jezičnom terenu u Hrvatskom primorju i Istri te na otocima Krku, Rabu i Pagu (tako u Kuhača). Što se tiče varijanata koje nalazimo u tom nazivu (*vidulica, vidulice, vidalica, vijulica, fidulica*, za ovu zadnju varijantu v. niže), polazimo od općeprihvaćenog principa u etimološkom proučavanju da se sigurno radi u početku o jednom obliku (početna varijanta) koji se onda u vezi s raznim jezičnim interferencijama preinačuje. Sve te preinake nastojat ćemo protumačiti kada budemo niže govorili o etimologiji koju predlažemo za taj termin.

2. O etimologiji riječi *vidulica* prvi piše Vl. Mažuranić u *Prinosima za hrvatski pravno-povijesni rječnik* (JAZU, Zagreb 1908—1923) koji s. v. *vidulica* u 10. svesku iz 1922. na str. 1572. veli da je riječi značenje »glazbalo« (malo preširoko) te da riječ dolazi od srlat. *vitula* odakle dolazi i tal. *viola*, te *violina*. Od istoga izvora dolazi i njem. *Fiedel* te je naša riječ k nama došla vjerojatno preko njemačkoga. Tu etimologiju uglavnom preuzima P. Skok u svom *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, Zagreb 1971—1974), u trećem svesku s. v. *vidulica* (III, 587), dok s. v. *tanac* samo spominje *tanac na vidulice* (za Hrvatsko primorje, III, 442). P. Skok donosi i varijantu *fidulica* (*tanac na fidulice*, također za Hrvatsko primorje). Tumači značenje riječi sa »sopela«. Veli da dolazi od kslat. *vitula* > *vidula*. Prijelaz *v* > *f* u *fidulica* uspoređuje s njem. *Fiedel* od istog izvora. Eti-mološki riječ ide zajedno s tal. *viola, violino*.

3. Ovdje ću dati kritiku predložene etimologije tog našeg muzičkog instrumenta. U povijesti etimoloških istraživanja opća je pojava da se često u početku radi o nekoj nabačenoj etimologiji, o etimologiji *a prima vista*, te da se često upravo takva etimologija kod jačeg provjeravanja ili značenja ili fonosema dobro korigira. Nije to dakako nikakav veliki manjak za onoga koji je izevo tu prvu etimologiju, ali je korekcija te etimologije pravi dobitak za jezičnu znanost, i ne samo za nju nego i za druge znanosti koje se njome služe. Ponajprije o vezivanju našeg termina s njem. *Fiedel*. Njemačka riječ označuje gusle kojima su se služili od karolinškog vremena putujući svirci (nisu isto što *Hofsänger* u feudalno doba), cf. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Berlin 1967²⁰, str. 197. Isto je tako instrument na žice i vlat. *vitula* od koje izvodimo tal. *viola, violino*, frc. *viola, vielle*. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch* 2, str. 807, nema uopće lat. *vitula*, koja se u etimologiji spominje, nego navodi samo antroponim *Vitula* za Božicu pobjede i slavija (od Varrona). Georges, *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* 2, s. v. *vitula/Vitula* nema potvrde za instrument nego samo za junicu (*vitula*) i za božicu (v. gore). Prema tome, ako bismo i htjeli izvoditi talijansku i njemačku riječ iz *vitula*, morali bismo je pisati sa zvjezdicom kao u tekstovima nepotvrđenu riječ, ali i u tom slučaju u značenju instrumenta na žice ili žicu a ne u značenju puhačkog instrumenta. Stoga i Meyer-Lübke u *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 1968⁴ talijansku i njemačku riječ izvodi od **vitula* (ne *vitula*!) te za stfrc. *vielle* pretpostavlja zamjenu sufiksa, ali navodi i to da je porijeklo i povijest riječi nejasno kao i odnos riječi s njem. *Fiedel* premda bi stfrc. *vielle* zajedno s *Fiedel* moglo dolaziti od nepotvrđenog **vitella*/**vidella*. Malo više svjetla u etimo-

logiju talijanskog i njemačkog termina unosi Battisti-Alessio, *Dizionario etimologico italiano* 1957, str. 4060. s. v. *viola*²: on potvrđuje srlat. *vidula* (iz Du Cangea) i *vitula* (Uguccione, Giovanni da Genova) koje prelazi s *f* < *v* u njem. *Fiedel* (kao njem. *Firnis*: tal. *vernice*), ali i on veli da su primarni oblik, centar iradijacije kao i etimologija nepoznati. I u njih je to instrument na žicu. Nisu dvojnice. Uglavnom zbog semantike (ne radi se o guslama kao u njemačkom i talijanskom te francuskom nego o dvojnica) možemo napustiti svako traženje veze naše riječ u onom smislu kako to nalazimo u Mažuranića i u Skoka.

4. Kada smo tako prikazali kritiku predložene etimologije, pokušat ćemo sada dati i svoje rješenje za porijeklo naše riječi, kao i to da polazeći od početnog presumiranog oblika protumačimo sve varijante koje na terenu nalazimo. Polazeći od činjenice da je upravo na terenu gdje se govori *vidulica* sačuvan iz vremena bizantske uprave nad našim krajevima velik broj grecizama (tako: *drmun*, *koludar*, *argutla*, *pedepsati* etc., cf. Jireček, *Die Romanen* 1, 90, Bartoli, *Das Dalmatische* 1, 235, 272, Skok, *Slavenstvo i romanstvo* 23, 32 [nota 3], zatim i Skok, *Sur l'élément grec de l'ancien dalmate*, *Revue de linguistique romane* 19, 1955, 227—230, te isti, *PROIX*, *Živa antika* 2, 1952, te isti, *La diphtongue latine AU dans les langues balkaniques*, *Mélanges M. Roques*, vol. IV, 241—249), smatram da bi se i u slučaju našeg muzičkog instrumenta moglo raditi o grecizmu ako takva riječ u grčkom postoji. I zaista, budući da su *vidulice* i u našem jeziku *dvojnice*, možemo i u grčkom jeziku naći sličan izraz. Kao što znamo, u grčkom se frula zove *αὐλός* »cijev, nešto cjevastog oblika, frula«, odatle *αὐλέω* »svirati na frulu«, *αὐλήσις* »svirka na furlu«, *αὐλήτης* »svirač frule« (cf. H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1960, str. 186—187). Usto imamo i tvorbu u kojoj se nalazi *di-* »dvostruk, dvo-« i grčka riječ *αὐλός* »frula«, dakle *dvo-frula*, tj. oznaka koju nalazimo u našoj riječi *dvojnice*: tal. *diàulo* (cf. Battisti-Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, str. 1285), frc. *diaule*, španj. *diàulo*, sve od grč. *di-* i *αὐλός*. Battisti-Alessio nas osim toga obavještava da se u grčkom termin prvenstveno upotrebljava za »due strumenti a fiato uniti fra loro da una piccola cassetta detta glossokomion, tenuta aderente alle labbra da una benda«. To dakako ne znači da prvotno značenje nije bilo »dvojnice«, »dvo-frula«, kao što izlazi iz same etimološke eksplikacije termina.

Prema tome nam preostaje da protumačimo kako je od grčke riječi nastao naš oblik *vidulica*. Uzimam da je *-ica* naš dodatak nekom našem starom grecizmu koji bi prema tome trebao glasiti **vidula*. U posebnom članku sam u svoje vrijeme tretirao reflekske koje u našem jeziku nalazimo za aloglotski diftong *AU* (cf. *Filologija* 6, 1970, str. 155—164). Od 27 raznih potvrđenih refleksa za naš slučaj bi najbolje stajao refleks *O > U* (tip *laudula > lodola*, *aurata > orada*, *tauricula > Torcola*, te *cauda > kuda*, *taurus > tur*, cf. *Filologija* 6, str. 163). Imamo dakle ovaj razvoj **diaulu-* > **diul-* > (prelazni konzonant) **divul-* > **divula* (prema nekoj riječi ženskog roda, mocija, ili u romanskim ili slavenskim ustima) > (meta-teza) **vidula* > (naš sufix, ponovno mocija) *vidulica*.

Ostaje nam da protumačimo varijante za taj termin koje smo gore (v. 1) citirali. Najteže će nam biti protumačiti oblik *vijulica*, koji je dosta slabo potvrđen, te koji nas podsjeća na tal. *viola* za koju smo riječ kazali da se radi o guslama, instrumentu na žice, te da za naš slučaj ta veza ne dolazi u obzir. Oblik *vijulica* će stoga biti neko preinačenje u vezi s *vijati*, *previjati* (o ptici) i sl., jer je sigurno da to nije prvotni oblik te da *j* ne prelazi nikada u *d*. Za oblik *vidalica* moramo uzeti da se radi o

zamjeni sufiksa za koju bi govorele naše riječi tipa *mandalica*, *mahalica*, *brizgalica*, *rugalica*, *sjedalica*, *tužbalica*, *njihalica*, *duhalica*, *puhalica*, *bajalica*, *gakalica*, *čaralica*, *gatalica*, *pitalica*, *pištalica* (i sl.). Isto tako, oblik *fidulica*, koji također P. Skoka podsjeća na njem. *Fiedel*, možemo tumačiti nekom interferencijom sa *fučkati*, *fićukati*.

5. Zaključno možemo kazati da naš muzički termin *vidulica* predstavlja vrlo stari grecizam na našoj obali, i to tamo gdje su se najjače sačuvali neki stari grecizmi u našem jeziku (tip *drmun*, *pedepsati*, *komarda*, *koludar* i sl.), iz vremena bizantskog vladanja našom obalom. Za dalje proučavanje preostaje eventualna veza grč. διαυλός s terminima *viola*, *violina*, stfrc. *virole*, *vielle*, njem. *Fiedel*. Ako bi se htjelo utvrditi ovu vezu (s grčkim terminom), morali bismo kazati da je prvotno značenje grčkog termina bio »dvojnice« te da je kasnije preinakom instrumenta došlo i do prijenosa termina na novi instrument. U tom bismo slučaju za oblik *vidula*, koji smo u nas rekonstruirali a potvrđen je drugdje u Evropi, morali kazati da je predslavenski refleks grčke riječi koji su Hrvati preuzeli od starosjedilaca na Hrvatskom primorju. No, detaljno proučavanje i ovog problema ostavljamo za drugu priliku, odnosno i za druge proučavatelje.

RÉSUMÉ

CONTRIBUTIONS ÉTYMOLOGIQUES

3 krilat

Un des mots les plus intéressants parmi les romanismes de la côte croate représente le mot *krilat* »cierge pascal, béni le jour du Samedi Saint« (attesté dans le texte de 1592, dans les dictionnaires de Mikalja, Bella, Stulli, Vitezović, dans les dialectes de Cavtat et de Dubrovnik). Dans le rite catholique le terme latin est *cereus paschalis*, *facula baptismi* et *cereus benedictus* qui est calqué en glagolitique par *sviča blagoslovena*. Les étymologies données jusqu'ici pour le mot *krilat* sont celles de P. Budmani et de P. Skok. Le premier pensait, à cause de *kril-* à *krilo* »aile« étant donné que les grains d'encens ressemblent aux *ailes* d'oiseaux, ajoutant tout de même puisqu'il s'agit du cierge (lat. *cera*) qu'on pourrait y avoir affaire au reflet ancien dalmate du lat. *cera*, avec *cer-* > *ker-* > *kri-*. P. Skok s'adjoint en ce qui concerne la conservation des gutturaux à Budmani mais il donne trois étymologies: *cereus latus*, *festum cereorum*, *cereorum cerostata* (avec des dérivations très compliquées). Ces dernières étymologies sont refutées par l'auteur qui a trouvé une attestation latine de l'année 1066 qui nous montre ce qui se cache dans la seconde partie du composé: dans une liste des dons apposés par l'abbesse Cicca au monastère de S. Marie de Zadar en 1066 nous trouvons cité un *cereus laudum*. Etant donné qu'en grec moyen nous trouvons pour le rite de la bénédiction du cierge pascal le terme ἐγκώμιον, l'auteur pense que le terme *laudes* représente le calque du terme grec, et il dérive le mot *krilat* comme suit: **cereulaudu* > **cerlaud* > **cerlat* > **krēlat* > *krilāt* (les faits sont connus: conservation des gutturaux en dalmate, désonorisation des finales en dalmate, métathèse *cer-* > *kri-*, avec ikavisme, et transition de *AU* > *A*, ces trois derniers en slave). L'auteur constate que le terme *laudes* qui a donné le terme *krilat* devait exister en Dalmatie et jusqu'en Ravenne pour ce rite de la bénédiction du cierge pascal depuis la première chrétienté (4ème s.) tout le temps du gouvernement byzantin en Dalmatie et en Italie du Nord.

4 Les termes folkloriques nuptiaux croates *nastačilo* | *stačilo* | *stačel* | *pustačelo*

L'auteur reprend le problème de l'étymologie des termes folkloriques nuptiaux croates *nastačilo*, *stačilo*, *stačel*, *stačel*, *pustačelo* qui a été posé par Marijan Stojković en 1930 (*Zbornik za narodni život i običaje* nro 27) et qui y voulait voir un slavisme provenant de *nastačiti* (aussi en russe) «pourvoir qq. de qc.». L'auteur analyse les éléments morphologiques de cette étymologie et il se décide pour la forme *stačel* comme la plus ancienne ce qui lui donne la possibilité d'y voir un suffixe ancien dalmate *-ellu* et le mot grec ἐπιστάτης «le surveillant» et de reconstituer un **epistatellu* primordial dont un **pistatellu* > *pustačelo* serait un reflet primitif de ce grécisme en ancien dalmate. Tout le reste des formes attestées réside dans le rattachement (réétymisation) aux lexèmes croates existant dans le lexique (*nastačiti*, *stačiti*, *pustovat*, le suff. — *-ilo*, etc.). En ce qui concerne le territoire primordial de ce dialectisme, l'auteur constate que c'est le terrain autour de Split, Poljica près de Split, et dans son arrière-pays tandis que le même terme est transplanté par l'émigration des populations en Vojvodina (Bunjevci), en Istrie et en Gradišće (Autriche). En ce qui concerne la forme *-čel*, l'auteur constate qu'il s'agit d'une forme plus ancienne en ancien dalmate (le reflet *Munčel* < **monticellu* par rapport à la forme **basilicella* > *Bazalčala*) ce qui prouve que nous y avons un mot que les Croates ont trouvé dans leur substrat au temps du premier contact avec la population romane. Le reflet *-čel* dans *stačel* trouve son parallélisme dans la forme *ščala* < *astella* en ancien dalmate.

5 *vidulica* | *vidalica* | *vijulica* | *fidulica*

L'auteur reprend le problème concernant l'étymologie du terme musical croate *vidulica*, *vidalica*, *vijulica*, *fidulica* (parlé dans *Hrvatsko primorje* et îles adjacentes, comme aussi en Istrie) «une sorte de flûte» proposée par Mažuranić (1922) et Skok (*Dictionnaire étymologique* III, s. v. *vidulica* et *tanac*) qui y voulaient voir un lat. moyen *vitula* qui a donné à son tour ital. *viola*, *violino* et all. *Fiedel*, fr. *viole*, *vielle*, etc. Partant du fait que *vidulica* est une flûte double et un instrument musical à vent tandis que *vitula* et les dérivés sont des instruments à cordes, l'auteur y voit un grécisme médiéval διαυλός «flûte double» et il propose la dérivation suivante: **diāulu-* > **diul-* > (consonne transitoire) **diūul-* > **diūula* (motion d'après un mot féminin, type *flauta* etc.) > (métathèse) **vidula* > (suffixe croate, motion par ex. d'après *pištatica*) *vidulica*. Les autres variantes conservées sur le terrain sont expliquées par l'auteur ou comme l'échange du suffixe (*vidalica*) ou comme une interférence (*vijulica*, *fidulica*). En conclusion, l'auteur constate qu'il s'agit d'un ancien grécisme de notre côte qui s'est conservé justement là où il y a maints d'autres grécismes, tels *drmun*, *pedepsati*, *komarda*, *koludar*, etc., tout cela comme un résidu du temps où il y avait sur notre côte un gouvernement byzantin.